

Prof. Dr. Mustafa Tekin'in tebliği

Sözlerime bir anekdot anlatarak başlamak istiyorum. Halil Cibran'ın Nebi ya da Ermiş ismiyle yayımlanan bir kitabı vardı. O kitabında baştan sona bir hikâye anlatılır. Hikâye şöyledir; Zamanın bilgisi olan bir insan ara sıra kamuoyuna açılarak insanların sorularını cevaplandırır. Herkes gelir sorularını sorar o da cevap verirdi. Bir gün yine böyle bir toplantı/ soru-cevap sırasında herkes farklı sorular sorar. Birisi der ki: “çiçek nedir? Bize çiçekten bahset” zamanın bilgisi çiçeği anlatır. Evi anlat der, evi anlatır. Annelik nedir? Annelikten bahset der, onu anlatır. Herkes soru sorar aklınıza gelebilecek her şeyi. Ruh nedir, dünya nedir, insan nedir, Allah nedir? Bilge insan bütün bunların hepsini cevaplar. En sonunda ön tarafta oturan ihtiyar bir kimse ayağa kalkar, bir adım öne çıkar ve şöyle bir soru sorar: “Din nedir? Bize dinden bahset.” Zamanın bilgisi şöyle bir cevap verir: “ Ben bugün size dinden başka bir şeyden mi bahsettim ki.”

Kim zamanını mekânın önüne koyarak bu yaptığım Allah içindir, bu yaptığım falan insan içindir, bu yaptığım da kendim içindir diyebilir. Böyle bir şeyi nasıl ayırabilir. Aslında temel problem biraz birinci boyutuyla bir denge bir vasat problemidir. Kur'an-ı Kerim'de belirtilir ya, orta/vasat ümmet olduğumuz noktasında. Burada bir denge problemi söz konusu bu birinci neden, ikincisi temel referans noktamızı, yani kendimizi bağladığımız, kendimizi sürekli referans ettiğimiz noktayı biraz kaybetmek veya oranın bulanıklaşması gibi bir sorun söz konusu. Ne demek istediğimi şöyle açıklamaya çalışayım; Kur'an-ı Kerim'deki kıssaları okuduğumuz zaman bize anlatılanlar içerisinde Allah'ın önemle durduğu sorun “Tevhid” dir. Yani bütün peygamberler açısından baktığımızda “Tevhid” dir. Tevhidi biz Allah'ın varlığı ve birliği biçiminde ifade ediyoruz, ama öte yandan bu varlığı bu Tevhidin insan hayatındaki çok farklı boyutların dengeli bir biçimde bir araya getirilmesi gibi bir durumla da alakalı olduğunu belirtmemiz gerekiyor. Ne gibi? Mesela insanın madde ve mana boyutu, beden ve ruh boyutu var. Bunları çoğaltabiliriz. Yani farklı farklı alanlarımız var. Aslında madde boyutu ya da mana boyutu kendi dengesi içindeki yerini kaybeder, diğerinin üzerine taşarsa problem çıkmaya başlıyor. Maddenin mana üzerinde de dengesini şaşırması problemidir. Biz bugün bunları yaşıyoruz, ama mana dengesinin diğerinin üzerine taşması da başka bir problemdir. Mesela biz bugün kapitalizmden bahsediyoruz problem olarak. Hz. Peygamber (sav) zamanında hepinizin bildiği, üç kişi kendi aralarında konuşuyorlar. Diyorlar ki: “ Ben bundan sonra hiç uyumayacağım, sürekli namaz kılacağım.” Birisi de Ben sürekli oruç tutacağım ve iftar etmeyeceğim.” Bir diğeri de ben hiç evlenmeyeceğim” Hz. Peygamber'in (sav) kulağına bu söylenenler gider ve onları çağırıyor ve diyor ki: “ Bunları diyen sizler misiniz?” onlar da evet bizleriz diyorlar. O da : “Bakın ben bir Peygamberim. Ben hem oruç tutarım hem iftar ederim. Hem namaz kılarım hem uyurum hem de evlenirim.” diyor.

Şimdi Hıristiyan dünyasına baktığımız zaman Roma'daki aşırı sefahat ve haz düzeninin maddi boyutunun diğerinin üzerine taşması, Orta Çağ'a geldiğimizde de ruhban sınıfının Allah adına hükmederken yine ölçüyü kaçırmaları gibi bir durum söz konusu. Modern zamanlara geldiğimizde tam da bu dengeyi düzeltelim derken kantarın topuzu biraz daha kaçıyor. Bugün yaşadığımız süreç küreselleşme, kapitalizm vb. başka bir biçimde dengeyi bozmaya başlıyor. Bu denge beden-ruh ilişkisi bakımından da bozulduğunda söz gelimi Roma'daki sefiş yaşam düzeninde beden egemenliği, Orta Çağ'da sağlıklı bir biçimde

gelişen ruhun egemenliği, modern zamanlara gelince yine bedenın egemenliği söz konusu. Yani bu dengelerin bir araya gelmesi Tevhid açısından çok büyük önem taşıyor.

Şimdi dediğimiz gibi dünyevileşme diyoruz. Olayın bir başka kavramı da kullandığımız sekülerleşme. Bunun çok yakın zamanda sekülerleşme olarak Batı dünyasında bir problem olarak ortaya konulduğunu biliyoruz. Ama ben biraz daha geçmişe doğru götüreceğim meseleyi. İlk Hıristiyanlık kurumsallaşırken aslında bu dengesizliği yaşatarak kurumsallaştı. Şöyle ki: Hz. İsa (as) toplumun içerisinde fazla yaşamadı hem de Hz. İsa'nın Hz. Muhammed (sav) gibi bize verdiği, insanlığa bıraktığı bir süreklilik yok. Ve çok kısa bir zaman içerisinde tam da bu sebeple kitabın daha kolay ve kısa süre içerisinde tahrifi gündeme geldi, İncil tahrif oldu. Tam da bu noktada aslında Hıristiyanlık ilk çıktığı andaki kendi hayatiyetini sürdürmeye çalışırken bunu şehirden uzakta, ilk Hıristiyanlar şehirden uzaklaşmışlardı. Bunun Temel sebeplerden bir tanesi hem Hıristiyanlık takip edilen illegal bir konumdaydı. İkincisi Roma'nın sefih yaşam düzeninden uzaklaşmak istiyorlardı. Yani orda cinselliğin, hazzın, paranın egemen olduğu, Sodom ve Gomore'nin egemen olduğu bir yaşam düzeninden uzaklaşmak, kendilerini arındırmak istiyorlardı. Bu nedenle kenarlara gittiler, orada daha sonra manastırlar inşa ettiler. Kur'an-ı Kerim daha sonra bunu söyler, der ki: " Onlar ruhbanlığı icat ettiler, ama ona da gereği gibi uymadılar." Ruhbanlık icat edilirken hiç şüphesiz bir taşma, bir taşkınlıktı. Bunu kabul ediyoruz; fakat niyet arınmaydı, o düzenden uzaklaşmaktı. Tam da bu sebeple ilk Hıristiyanlık kurumsallaşırken 300 küsurlü yıllarında resmi kabulüne kadar Kurumsallaşırken dünyaya sırtı dönük bir biçimde kurumsallaştı. Dünyaya sırtını döndü ve bu açıdan da ikili bir şeye ayrıldı. Ya bir şey madde olacak ya da mana olacaktı. Ruhbanlar tamamen uhrevi olanı, manayla ruhla ilgili olanı temsil ediyorlar. Diğerleri ise madde ve dünyayla ilgili olanı temsil ediyorlar. Böyle bir yarılma ise daha sonraki süreçte Batı dünyası içerisinde neredeyse resmileşti, kurumsallaştı. Bugün benim şahsi kanaatimce Batı dünyası o kadar tezler üretmesine rağmen dünyaya bir şey önerememesinin ve önerdiği bir şeyin bir müddet sonra bu anlamda problem haline gelmesinin temel sebeplerinden bir tanesi budur. Evet; akli kullanmak, akıl üzerine, düşünme üzerine yaptığı vurgular önemli. Aydınlatma belki bu anlamda çok önemliydi. Fakat temel problem burada dengeyle ilgili problemdi. Daha sonra modern zamanlara geldiğinde yavaş yavaş özellikle reform hareketiyle birlikte Hıristiyanlık dünyayla barıştırılmaya çalışıldı. Protestanlık versiyonu üzerinden ve bu da temelde referans olarak Hıristiyanlıktan, dinden besleniyor ama maalesef ibresi dinden, Allah'tan dünyaya kaymış bir biçimde bir yaşam biçimi düzenliyordu. Ve bugüne kadar gelen süreçte bunu besledi ve devam ettiriliyor. Ben bu anlamda böyle bir problemin bugün aslında nasıl hissedildiğini veya hangi kavramlar üzerinde bunu ifade edebileceğimize dair bazı şeyler söylemeye çalışacağım. Birincisi bu dünyevileşme problemi öncelikle pratiklerde tezahür eden bir şey ama bir zihniyet problemi, zihniyette öncelikle izlerini arayabileceğimiz, üzerine konuşabileceğimiz bir şey. Ben bunu ilk başta Allah-insan ilişkisinin mahiyetinin bozulması ile alakalı olduğunu düşünüyorum. Allah-insan ilişkisinin mahiyeti bozulduğu andan itibaren biz şöyle bir yanlışa düşmeye başlıyoruz: Birincisi Allah'la nasıl bir ilişki kuracağımız, ikincisi diğer insanlarla nasıl ilişki kuracağımız ve üçüncüsü çevre ve diğer eşyayla nasıl ilişki kuracağımızı şaşırma başlıyoruz. Yani ibre bozuluyor, kıble bozuluyor ve ilişkiler dağılıyor. Bunu şu anlamda söylüyorum din bizim için bir rehberdir, hidayettir. Din geldiği zaman bir yüce varlıkla nasıl

ilişki kurulacağını insanla nasıl ilişki kurulacağını bunların hepsini bize söyler; ama bir kere bunu devreden çıkardığımızda, referans olmaktan çıktığı andan itibaren o zaman biz şöyle yapıyoruz; Allah'la yani yüce varlıkla ilişkimizi nasıl kuracağız, modern zamanlarda bu şöyle gerçekleşiyor; Allah'ı belli bir zamana belli bir mekan içerisinde sınırlandırıyoruz ve öbür tarafta bütün her şeyi kendimizin kurabileceğini iddia etmeye başlıyoruz. Bu da gerçekte insanın farklı güç enstrümanlarına yaslanarak, farklı güç odaklarına yaslanarak kendini Allahlaştırmaya çalışması, onun işlevlerini üstlenmeye çalışması gibi bir durum ortaya çıkarıyor. Batı dünyası içerisinde bize de önemli etkileri olan bir kavramın belki burada altını çizmemiz gerekiyor. Ve bir de hümanizm... Hümanizm dediğimiz aslında Allah merkezli olmayı çıkarıp dünyayı ebat içerisine alarak insan merkezli olmaya doğru yöneltir ki aslında bu insanı Allah yerine ikame etme çabasından başka bir şey değil ölçünün kaçırıldığı şeylerden bir tanesi bu. Tabi böyle olunca yani bunun farklı tezahürleri var şöyle söyleyeyim; insan ve insan arasındaki ilişkinin Allah üzerinden kurulduğu bir durum söz konusu olmuyor. Ve her zaman verdiğim bir örnektir. Yunus Emre'nin çok güzel bir ifadesi vardır: “ Elif okuduk ötürü/ bazar eyledik götürü/ Yaratılanı hoş gördük / Yaratandan ötürü... Yani iki insan arasındaki ilişkinin Allah üzerinden kurulması, eğer iki insan arasındaki ilişkinin içerisinden Allah'ı çekip alırsak, birbirimize artık bu benim için ne kadar dolar kazandırabilir, bu benim ne kadar işime yarayabilir biçiminde bakmaya başlıyoruz. Temel problemlerin bir tanesi de bu dünyevileşme anlamında günümüzde yaşadığımız. Bunun içinde bu referans noktasının kaybedilmemesi lazım. Yani bütün aramızdaki ilişkilerinin tek referansının Allah olması gerekiyor. Diğer yandan dediğim gibi dünyayla ilişkimizin farklı boyutlarıyla bozulması bunların başka tezahürleridir. Mesela şöyle örnekler vereyim; biz çevre sorunlarından bahsediyoruz, çevre sorunları dediğimiz sorunlar dünyanın özellikle son 200 yıllık zaman diliminde yaşadığımız, yoğunlaşan bir problem. Niye bunları yaşıyoruz? Şundan dolayı yaşıyoruz; çünkü çevreyle ilişkimizi de Allah üzerinden kuruyoruz. Mesela bunun tabi temelini Hıristiyanlıkta veya Batı tarihinde belirleyerek tanımlamamız mümkündür. Sözelimi Bacon'ın şöyle bir analogisi şöyle bir kıyaslaması vardır; der ki: “İnsanlara nasıl işkencelerle, suçlulara işkence yaparak onlardan daha fazla bilgi alıyorsak, tabiata da öyle işkence yaparak daha çok işkence yaparak öyle verim alabilirim.” yani bütün bunlar bakın bugün yaşadığımız sorunlar. Örnekte verebilirim, mesela GDO'lu ürünler. GDO'lu ürünler üzerinde bile artık durmuyoruz. İnsanlar birkaç kilo gerçek balla tonlarca kokusu, tadı benzeyen bal yapıyorlar. Gıdalarda genlerle oynama, tabi ileri boyutta insan geniyle oynama bu aslında çağımızın en önemli problemlerinde bir tanesi yani insan üzerine odaklanan, insanı bozmaya, hani Kur'an-ı Kerim'de denir ya; “Onlar ekini ve nesli bozmaya çalışırlar” diye en önemli problem. Ekini ve nesli bozmaya çalışmak... Bunu çok külli bir biçimde yaşıyoruz. Ne adına? Teknoloji adına, gelişmeler adına vb.

Diğer yandan dünyevileşmenin ciddi anlamda bizi kuşatmışlığından da bahsetmem gerekiyor. Doğrusu bu biraz içinde bulunduğumuz eğitim süreçleriyle de direk bağlantılı olarak görülüyor. Şöyle örnekler vereyim; Sosyoloji de boş zamanlar sosyolojisi diye bir şey vardır. Şimdi daha önce teknolojik aygıtlar bu kadar gelişmemişken, ortada yokken insanlar günlük alışkanlıklarını, rutin işlerini yapıyorlar. Mesela kadınlar çamaşır yıkıyorlar, bulaşık yıkıyorlar vs. birçok işler. Erkekler de yapıyorlar. Bu günün belli vakitleri doluyor. Şimdi şöyle bir reklam düşünün reklamlarda duyduğumuz şeylerdir. İşte siz yorulmayın, sadece

parmağınız yorulsun. Bu sadece kadınlarla gitmez, işte erkekler teknolojik aygıtlar, bilgisayarlar şunlar bunlar... Ama bu kazandığımız ek zamanı biz tutup nerde değerlendiriyoruz. Başka bir irade, mesela küresel iradenin bizim için planladığı bir yaşam tarzının eğitimi için harcıyoruz. Mesela televizyon... Sabahtan başlıyor, üç aşağı beş yukarı standart programlar var. Bu programlarla zihnimiz kurgulanıyor. Nasıl yaşayacağımız, nasıl tüketeceğimiz, neler alacağımız, nereye gideceğimiz... Bütün bunlar da aslında şöyle bir şey gerçekleşiyor; baktığımız zaman bütün dünya ölçeğinde disipline edilmiş bir toplum. En önemli problemlerden bir tanesi de bu, disipline edilmiş bir toplum. Gerçekte özgürlük söyleminin bu kadar çok kullanıldığı ama insanların bu kadar çok sürüleştirdiği başka bir zaman olmasa gerekir diye düşünüyorum. Yani biz kendimiz alış veriş merkezlerine gittiğimiz zaman tüketirken özgür olduğumuzu, ne istersek alabileceğimizi, nereye istersek gidebileceğimizi düşünüyorum. Ama gerçekte zihinlerimiz gündelik yaşamımız, yaşam tarzlarımız başka bir irade tarafından, televizyonlardaki programlar tarafından sürekli kurgulanmış. Sürekli ama... Gerçekte okulun dışında, okulun etkisi çok sınırlıdır. Hayatımızı planladığımız, kendimizi bunun üzerine kurduğumuz kocaman bir yaşam biçimi oluşturmaya başlıyor. Ve dolayısıyla da bizim dünyevileşme dediğimiz şeyleri biraz da burada aramak lazım. Yani okula da gönderiyoruz, din dersi de okutuyoruz ama niye olmuyor, dediğimiz şeyin biraz da bununla alakalı olduğunu düşünüyorum. Disipline edilmek nasıl? Toplum hep aynı şeyleri düşünen, aynı şeyleri yapan mekanik varlıklar haline getiriyor. Bir zaman Lewis Mumford "Makine Efsanesi" isimli kitabında şöyle bir örnek veriyor, Norveç faresi diye: Normal şartlar altında kendi yaşamını idame ettiren farelerden bir kısmı özel olarak deneye alınıyor. Bir kenarda bunların bütün güvenlik ihtiyacı karşılanıyor, beslenme ihtiyacı karşılanıyor, bütün ihtiyaçları karşılanıyor ve yetiştiriliyor. Fakat yeni yetişen farelerde şöyle bir nitelik ortaya çıkıyor; tüysüz, korkak, pısrık, hareket etmekte zorluk çeken... Nedeni de her şeyi hazır verdiğiniz için yani bütün ihtiyaçları karşıladığınız için hayatını idame ettirme şeylerini kaybetmiş, böyle bir tip. Bunu aslında kocaman bir toplum içerisinde de söylemek mümkün. Yani her şeyin bu kadar kolay hale geldiği bir durum insanın hayatını, hayat koşullarını elinden alan bir öge aynı zamanda, öte yandan yine dünyamızda çokça konuşulan, özellikle sosyologlar arasında, bir şeye örnek vereceğim. Michel Foucault O büyük kapatılma ve hapishanenin doğuşunda bunu anlatır. Foucault "Hapishanenin Doğuşu" isimli kitabının başında bir öldürme sahnesi, bir suçluyu öldürme sahnesi vardır. Etləri didik didik edilmektedir. Öldüğü halde bile etleri titremeye devam eder. Böyle bir öldürme sahnesi... Foucault arkasından şunları söyler: "eskiden cezalar birçok bakımdan bedene verilirdi. Bedene ceza verilir ve geçerdi; ama şimdi içinde yaşadığımız toplumda ceza ruha verilir." Ceza ruha veriliyor ne demek; yaşadığımız toplumda kendimizi aynı zamanda özgür hissetmeye çalışıyoruz ama hissedemiyoruz. Hepimiz disipline ediliyoruz. Ve bunun da örneğini şuradan verir; bir hapishane düşünün bu hapishanede olanlar hapishanenin içinden dışını görmüyorlar ama hapishanenin dışından içi gözetleniyor. Foucault bunu genişletir der ki: "Kocaman bir toplum işte böyle gözetleniyor." yani büyük bir hapishaneye çevrilmiş, gözetilmiş, disipline edilmiş, mekanik anlamda davranışlar sergileyen, kendini bu anlamda ifade edemeyen yani kendisinin ne olduğunu bilmeyen, kendisiyle yabancılaşan, kendisiyle arasına mesafe giren, birçok bakımdan mesafe giren bir toplum yaratılmaya çalışılıyor. Bu toplum aynı zamanda homojendir, birbirine benzer. Ne yaparlar bunlar; hafta sonu AVM'ye giderler, alış veriş yaparlar, hafta içi de yaptıkları belli. Herkes bu minval üzere hareket eder. Bu homojenleşme

büyük bir tehlikedir aslında. Yani insanın kendisine yabancılaşmayla ilgili gelen bir şeydir. Tabi burada şu önemli bir nokta; bu aslında yeniden televizyonlar ve internet üzerinden oluşturulmaya çalışılan bir yaşam biçimi aslında bizim elimizdeki fıkıhın başka bir biçime de dönüşümü veya yeni bir fıkıh oluşturma biçimi. Yeni bir fıkıh oluşturma demeyeyim de aslında fıkıhı dönüştürüyor. Müslümanların elindeki yegane imkan fıkıhtır. Şu anlamda yegane imkan fıkıhtır; hangi süreç kendisine gelirse gelsin, ister küreselleşme olsun ister post modern, tüketim toplumu kültürü olsun neticede fıkıh ürettiğiniz zaman bütün bunlara direk sağlayabilecek bir temel unsur, ama şimdi yeni bir yaşam tarzı zihniyetten dönüşmesi bizim artık o fıkıhla ilişkimizde önce zihni irtibatımızı sonra pratik irtibatımızı da koparıyor ve dönüştürüyor. Esas tehlike de burada meydana geliyor. Bizim artık o direk sağlar gibi unsura dönüşmüyor dikkat ederseniz bugün de küresel politikaları en fazla uğraştırdığı şeylerin başında fıkıh geldiğini söyleyebilirim. Şu örneği vererek bitireceğim; Elif Şafak'ın "Aşk" diye bir romanı vardır. Birçok kişi okuyor. Ben de öğrencilerime sordum: "Okuyan var mı aranızda?" okuduk, dediler. Önemli bir kısmı okumuş. Dedim ki: "Ne anladınız oradan?" Bir kısmı bir şey anlamamış. Ama bir kısmı aşkın çok önemli olduğunu anlamış. Yani onların anladığı aşkla Elif Şafak'ın anlattığı aşk aynı mıdır, değil midir? Bu ayrı bir konu ama temel problem şu onda da ve diğer birtakım post modern yazarların da temel problemi orada dikkat ederseniz, fıkıh çok negatif bir biçimde ele alınır. Nedeni de, önce bunu devreden çıkarırsak Müslümanların direnç noktalarının elinden alınacağı sonra çok kolaylıkla gündelik hayatın gereklerine adapte edilebileceği gibi bir politika izlenmektedir.